

ПЕДАГОГИКА

УДК: 37.02;811.111

DOI:10.35254/bhu/16948386_2021_56_57_74

Мукамбетова А. С.,
Ж. Баласагын атындагы КУУ

АККРЕДИТАЦИЯ МАСЕЛЕСИ ЖАНА КЫРГЫЗ ТИЛИН ОКУТУУГА КОЮЛГАН КООМДУК-СОЦИАЛДЫК ТАЛАПТАР

Кыскача мазмуну

Макалада жогорку окуу жайларындагы кесиптик билим берүүдө кыргыз тилин коомдук-социалдык керектөөсүнө карата окутуунун зарылдыгы талдоого алынат. Ал азыркы коомдун рыноктук мамиледе конкуренцияга туруштук берүү талаптарын эске алуу менен кесиптик билим берүүнүн актуалдуу маселелерине байланыштырып чечмеленет. Азыр кыргыз жергесинде кыргыз тилине болгон суроо-талап анча болбой, жааштардын чет тилдерине: англис тилине, кытай тилине, корей тилине көбүрөөк ыкташы коомчулукту тынчсыздандырбай койбойт. Кыргыз тилин мамлекеттик тил катары окутуу маселеси канчалык көтөрүлбөсүн ага болгон суроо-талаптын солгундугу жана анын ЖОЖдордо окуу планынан орун алышы экинчи планга жылдырылышы эне тилине кайдыгер карабагандарды абдан тынчсыздандырып келет. Ошондуктан, макалада бул маселени азыркы учурда жогорку окуу жайларын көз карандысыз аккредитациялоочу мекемелердин иш планына киргизүү талабы сунушталат.

Түйүндүү сөздөр: кесиптик билим берүү, мамлекеттик тил, мамлекеттик стандарт, дидактикалык эрежелер, окуу стандарты, коомдук-социалдык талап, аккредитация, педагогика, суроо-талап, ЖОЖ.

ВОПРОСЫ АККРЕДИТАЦИИ И СОЦИАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В статье анализируется необходимость преподавания кыргызского языка в профессиональном образовании в высшей школе с учетом социальных потребностей. Он интерпретируется в связи с актуальными проблемами профессионального образования с учетом требований современного общества к конкуренции в рыночной экономике.

В настоящее время востребованность кыргызского языка в Кыргызстане невысока, и общественность обеспокоена тем, что молодежь более склонна к иностранным языкам: английскому, китайскому, корейскому. Как бы ни поднимался вопрос об обучении кыргызскому как государственному языку, слабая востребованность его и откладывание его от учебных программ в ВУЗах очень беспокоит тех, кто неравнодушен к родному языку. Поэтому предлагается включить этот вопрос в план работы независимых аккредитационных ВУЗов.

Ключевые слова: профессиональное образование, государственный язык, государственный стандарт, дидактические правила, образовательные стандарты, социальные требования, аккредитация, педагогика, требование, ВУЗ.

ACCREDITATION ISSUES AND SOCIAL REQUIREMENTS FOR TEACHING THE KYRGYZ LANGUAGE

Abstract

The article analyzes the need for teaching the Kyrgyz language in professional education in higher education, taking into account social needs. It is interpreted in connection with the actual problems of professional education, taking into account the requirements of modern society for rivalry in a market economy. Currently, the demand for the Kyrgyz language in Kyrgyzstan is low, and the public is concerned that young people are more inclined to foreign languages: English, Chinese, Korean. No matter how the issue of teaching Kyrgyz as the state language is raised, the low demand for it and its postponement from the curriculum in universities is very worry some for those who are not indifferent to their native language.

Key words: vocational education, state language, state standard, didactic rules, educational standards, social requirements, accreditation, pedagogy, requirement, higher education institution.

Билим берүү дайыма жаңыланып туруучу диалектикалык кубулуш. Аны бир тараптуу кароого болбойт. Кайсы доорду албайлы адам турмушу билим берүүнүн деңгээлине жараша өнүгүп, элдин социалдык тиричилиги анын канчалык туура багытта экенин аныктап турган. Ырас, баштапкы мезгилде ал бир типтүү болбой, ар бир улут өзү басып өткөн тарыхый жолуна ылайык бала тарбиялоо иштерин жүргүзүп, анын негизинде билим берүүнүн теориясын түзгөнү талашсыз [1]. Калк калыптандырган түшүнүктөр боюнча билим ар кыл багытта болгону менен башкы максат өзү тукум улай турган урпактын күндөлүк тиричиликтеги ар кандай кыйынчылыкка туруштук бере алышын камсыздоо менен бирге ар бири алган тажрыйбасын кемитпей туруп кийинки муунга жеткирүү жолун калыптандырганы белгилүү. Азыр жалпыга белгилүү педагогиканын дидактикалык эрежелери даярдалып, билим берүү мекемелери аныкталып, анда окутулчу предметтер түзүлүп калган шартта адам баласы басып өткөн байыркы доорлорго кайрылып, кеп боло турган ойдун нугун ал тарапка буруунун зарылдыгы келип турат. Антпесек азыр биз кеп кылчу проблеманын башы ачылбай калчудай.

Маселе тилди окутууга байланыштуу. Канча заман жаңырып, канча доор алмашпасын, адам баласынын оюн бири-бирине жеткирип, пикирлешүүнүн түрдүү деңгээлинде айтылчу ойдун так жетүүсүн камсыздоо багытында далай иштерди аткарып, татаал түшүнүктөрдүн арасынан “керектүүсүн таап”, аны башка маанилерден айырмалап түшүнө алгыдай окуу жумуштарын уюштуруп келгенин бул жерде эскерте кетели. Ал мезгилдеги сабактар азыркыдай болбогону ырас, бирок тилдин маңызын түшүнүүгө коюлган талап тилге болгон коомдук-социалдык керектөө, тил аркылуу өздөштүрүлө турган билим бүгүнкүдөй эле болгону талашсыз. Бардык заманда кийинки муунга үйрөтө турган маселе жаңырып турса да, аны балага түшүндүрүүдөгү тилдин ролу дал ошондой эле маанисин жоготпой келген. Жыл кылымга уланып, бала өздөштүрө турган предметтер коомдун талаптарына, социалдык чөйрөнүн керектөөсүнө жараша жиктелип, сөзсүз билүүгө тийиш маселе окутулчу билимди аныктап, ага ылайык эмнени

окутса ошол кырдаалда түзүлгөн көйгөйдү жоюу ыктарын изилдөөгө да өтүшкөн. Ырас баласына билгенин үйрөтүү алгачкы коомдук түзүлүштө бирдей болбогону анык. Бирок кандай заманда болбосун “мына сен үйрөнө турган билим” деген шартта улуулар оюн балага жеткирүүдө негизги кызматты тил каражаттары аткарып, сунушталган түшүнүктүн маңызын ачып көрсөтүүчү нерсенин аталышынан тартып, түшүндүрүүчү кепте кызмат кылган сүйлөө жана сүйлөшүү белгилерине айрыкча басым жасашканы педагогиканын тарыхынан белгилүү.

Далай заман өттү, ага ылайык билим берүүнүн мазмуну да, формасы да өзгөрдү. Алгачкы билим берүү менен азыркы учурдагы окутуп-тарбия иштерин бир деңгээлде кароо мүмкүн эмес болсо да, анын адам коомунда аткаруучу кызматы баягыдай эле калды. Мындай көрүнүш тилдин функциясына тиешелүү болуп, анын коомдук-саясий жана социалдык-экономикалык жактан аткарчу кызматын билим берүү менен айкалыштырууда тактоо керектигин күн тартибине койду [2, 8-б.]. Муну көптөгөн мамлекеттер өз деңгээлинде түшүнүп, балага атуулдук (бул сөз “гражданин” катары алынып жатат) чектен карап, ал кайсы улуттан экенине карабастан, өлкө ысымын алып жүргөн улуттун тилинде билимди үйрөтүүнүн жол-жобосун түздү. Сыртынан караганда бул эчак аныкталып, эгемендүүлүгү бар бардык улуттар өз өлкөсүнүн жаш муундарына билим жана тарбия берүүдө ушул принципти аткарып жаткандай көрүнгөнү менен бул багытта милдетин жөндөй албаган мамлекеттер бар, алардын бири Кыргызстан.

Кыргыз жергесинде азыркы билим берүү рынок экономикасына ыңгайлашып, кези келген шартта өнүккөн өлкөлөр менен тең тайлашууга багыт алып, дүйнө боюнча алдыңкы сапка чыккан атаандашуучулукка туруштук берүүчү жаштарды тарбиялоого умтулгандыктан, окуу жай ачам дегендердин баарын кабыл алууга жетишти. Демократиялык өнүгүү багытынан алганда Кыргыз Республикасында билим берүүгө жолдун мындай ачылышы өнүккөн ири өлкөлөрдүн катарында болууну эңсеген кичине мамлекет үчүн ыңгайлуу көрүнгөнү менен ал мурда ачыкка чыкпаган бир маселе бар экенин айкындады. Ал өкмөт жаңы билим

берүү стандарттарын кабыл алып, окутуунун мыйзамдык жол-жоболорун өнүккөн өлкөлөр иштеп чыккан шартка ылайыктай баштаган учурда көзгө даана көрүндү [3, 11-б.]. Чек арадан өтүү жеңилдеп, кошуна мамлекеттер соодасатык иштери интеграцияланып, сыртка чыгып иштеп келүү кызыкчылыгы күчүнө кирген маалда жаш муундун мындай каалоо-тилегин аткаруу бардык окуу жайдын миссиясын түздү. Өз чегинен тышкары болуп жаткан ушул сыяктуу кырдаалга байкоо салган айрым мамлекеттер билим берүү саясатын башка жерде өнүктүрүү максатында өлкөнүн бюджетинен каражат бөлдүрүп (мисалы Кытай, Түркия), бекер окутуу менен кыргыз жаштарын өзү тарапка бурууга аракеттенсе, кээ бири алдыңкы саптагы өлкөнүн имиджин пайдалануу аркылуу (мисалы АУЦА, КРСУ, КРАО, ж.б.) кыргыздын кийинки муунунун азгырып барат. Ошондой эле билим берүүнү киреше табуунун бир булагы катары түшүнүп, Индия, Пакистан, Афганистан, ал тургай Кытайдан студенттерди алып келип, кесипке даярдоо иштерин аткарып жатканына да күбө болуудабыз.

Четтен келип, бизден билим алып жатканы улуттук билим берүүнүн кадырын көтөрбөй койбойт. Аны менен бирге Кыргызстанда чет элдер менен кызматташкан окуу жайлар орун алып, өлкөнүн жаштарына башка өлкөдө иштөөгө шарт түзүп жатканы колдоого арзыйт. Мындай абалдын болушу Кыргызстан билим берүү жаатында бир аз болсо да алга жылып калганын көрсөтөт. Рынок шарты менен алып караганда билим, бул — товар. Жашоо образын ушул багытка бурган мамлекеттердин баары билим жана илим тармагында жетишкендиктерин пайдалануу аркылуу жарандардын коомдук-социалдык керектөөсүн чечип, калктын жашоо-тиричилигин жакшырттып, жаңы технологияны иштеп чыгуу жана колдонуу маселелерин бийик деңгээлде аткарып, ошол эле мезгилде билимди экспорттоо менен бакубат жашоого ээ болуп келет. Азыр интернет желелери кеңири жайылган маалда дүйнө жаштары жакшы жашоонун камын көрүп, арзан жана сапаттуу билим үчүн өз жерин таштап, жер кыдырып окуу издеп кетип жатышат. Кыргыз жаштары андан четте калган жок, Анткени билимге карата коюлган коомдук керектөө, социалдык талап ушундай.

Ырас, бул багытта айтылган көз караштар ар түрдүү болгону менен алардын орду ошол эле билимди товар катары сатыкка коюп жаткан ар бир окуу жайдын миссиясында чагылып тууруга тийиш. Өз тагдырын белгилүү бир кесип менен байланыштырып, ал аркылуу келечекте жакшы жана жетиштүү жашоонун гарантиясын издеген улан-кыздын суроосуна окуу жайдын миссиясы өзүнүн профессор-окутуучулар тарабынан иштелип чыккан билим берүү программалары менен ишенимдүү жооп бериши керек. Эгер ал эгемендүүлүктүн алгачкы жылдарында анча тактала элек болсо, жаңы окуу стандарттарын жүзөгө ашыруунун жолдору иштелип чыккандан бери аныкталып, аккредитациялоонун жол-жобосу менен жалпыга белгилүү болду. Өлкөдөн авторитардык бийлик кетип, ишти уюштуруу жана сапаттуу жүргүзүү жумуштары ар бир уюм-мекеменин өзүнө калтырылган шартта баары — өзү аткарчу миссияны аныктоо, ага ылайык алдына жүзөгө ашчу иштин максатын коюу, окуу пландарын иштеп чыгуу, аны окутууда натыйжага жетүүнүн стратегиясын иштеп чыгуу, боло турган иштин сапатына карай менеджментин түзүү, мыйзам чегинде болушу үчүн анын баарын педагогикалык же окумуштуулар кеңешинин чечими менен бекитүү, элге жеткиликтүү болушу үчүн санариптештирүү, уюм же мекеменин сайтына жарыялоо, ж.б. белгилүү бир деңгээлде жолго коюлду.

Окуу жайдын өзүнө эркиндик берилип, ар бири тандаган багыты боюнча миссиясын түзүп, ага ылайык окуу программаларын иштеп чыгып жаткан маалда Кыргызстан жаштарга билим жана тарбия берүүдө кандай максатты көздөйт. Суроонун мындай коюлушу бир караганда туура эмес көрүнгөнү менен соболдун мазмуну билим кимге арналып, аны өздөштүргөн адис кайда колдоооруна келгенде түшүнүксүз жагдайлардын башын ачат. Учурда аткарылып жаткан окуу процессинен толук кабардар эместер бир беткей, “Кыргызстанга” деп бир ооздон жооп беришет. Ал эми кесиптик билим берүүдөн жеткиликтүү маалыматы бар жаран суроого так жооп таппай, кайпактап качып, кырынан коюлган маселени кыйгап өтүүгө аракеттенип, айтчу сөзү коомдун кыймылына шайкеш келбеген шартка кабылат. Анткени кыргыз филологиясы факультетинен башка бир дагы кесиптик билим берүү кыргыз тилинде окутулбайт. Мунун өзү кесиптик даярдыктан өткөн жаш адистердин көпчүлүгү кыргыз жергесинде иш алып барууга жөндөмсүз экенин ачыктайт. Азыркы суроо-талап боюнча компетенттүү адис жергиликтүү жарандар менен өз тилинде пикир алышуудан тышкары оюн кагаз бетине жергиликтүү элдин тилинде так жана түшүнүктүү түшүрүүгө кудурети жеткен адам болуусун талап кылуу бардык мамлекеттерге мүнөздүү болсо, ал Кыргызстанда негизги критерий катары каралбайт. Ошондуктан маалымат берүү, кесипчиликке үйрөтүү жумуштары өлкөнүн башкы саясаты пикир алышуу, мамиле түзүү, байланыш жүргүзүү, кесипке үйрөтүү, адистикке тарбиялоо жумуштарына кыргыз тилин колдонуу эрежелери иштелбей калып жатат.

Эгемендүүлүктү алганга сүйүнгөн кыргыз эли билим берүүнү, ал тургай мамлекеттик иш кагаздарын уюштуруу жумуштары бөлөк тилде жүрүп, б.а. мурда калыптанган инерция боюнча орус тилинде жүрүп, кыргыз тилине карата коюлган жергиликтүү коомчулуктун суроо-талабы аткарылбай келген. Кыргызстан буга чейин билим жана тарбия берүүдө тилдин ролун эске албай, окутуу кайсы тилде жүрсө мейли, болгону “жакшы, кесипкөй адис болсо болду” деген түшүнүк менен мамиле кылуусу кыргыз тилин колдонуу чөйрөсүн улам тарытып, кийинки муундун эне тилине урмат көрсөтүп, аны менен кеп ишмердүүлүгүн уюштуруусу жоголуп баратканын реалдуу турмуш чындыгы ырастап турат. Анткени азыр мектепти аяктаган муун кыргыз тилинде жазуу жумуштарын мамлекеттик сынактарда милдеттүү аткарбай калгандыктан, кайсы деңгээлдеги кандай шартта болбосун керектелүүчү жазуу кебине катышууда өзүнүн сабаттуу экенин далилдей албай келет. Бул бийликтин жогорку жана орто кызматтагыларына мүнөздүү келип, жазуу жумуштарынан одоно ката кетиргендери ушул мезгилге чейин лакап катары айтылып жүрөт. Кыргыз болуп туруп эне тилинде жат жазууну ката жазганы үчүн аларды күнөөлөөгө болбойт. Себеби алар бул тилге муктаждык болбогондон кийин анын ички, турмушта колдонулуучу “майда жазуу эрежелерин” окуп үйрөнүшкөн эмес. Аны өз калкына үйрөтүү боюнча мурда иштелип чыккан окутуу салттары болбогондон кийин, өз балдарын орусча окуткан бийлик жетекчилери муну көңүл сыртында калтырып, бирок эгемен элдин “Мамлекеттик тили” болушу керектигин сезип, мыйзам токуу менен чектелишкен.

Тилдин тагдырына кайдыгер карабаган эл буга жол бербейт, себеби элдин элдүүлүгү тилине байланыштуу болгондуктан, аны келечек муунга чыпчыргасын коротпой жеткирүү акылы толук интеллегенциянын милдети экенин билишет. Ырас, алар мындай аң сезимге дароо эле жете коюшпаганы белгилүү. Ал далай кылымды башынан

кечирип, кээ бир учурда жоголуп кете турган деңгээлге чейин түшүп, бирок аны өз мезгилинде түшүнүп туура жолго буруп кеткендердин түрдүү кыймыл-аракетинде (мисалга А. С. Пушкинди алса болот) иштелип, элди жетектегендердин вазыйпасына айлана турган ыкты изилдеген шартта ачылат. Мындай мезгил ар бир элдин тагдырында далай болгон, ошондуктан өз өлкөсүн өнүккөн мамлекеттердин катарынан көргүсү келгендер коомдук-социалдык керектөө катары орун алган тилдин бул проблемасына кылдат мамиле кылып, жаштарга билим жана тарбия берүү багытында аткарылган жумуштарга баам салып, кетирилген кемчилдиктерди кечиктирбей оңдоо маселеси менен дайыма күрөшүп жатат [4, 26-б.].

Ал күрөш кыргыз тилин күйгөндөрдүн эл алдында же кичине-чоң жыйналыштарда “эне тилинде сүйлөбөйсүнөр” деп кыйкырып чыгуу менен чечилбей турган маселе экенин биз азыр толук түшүндүк. Көйгөйдү туура чечүү үчүн терең ойлонуштуу менен өсүп келе жаткан муунга үзгүлтүксүз билим жана тарбия берүү иштерин башталгыч класстардан тарта Кыргызстандагы элдин дайыма жаңыланып турган коомдук-социалдык керектөөсүн эске алуу менен ал керектөөнүн мыйзам чегинде аткарылышы көзөмөлдөө аркылуу жөнгө салса боло турганын билдик. Аны Кыргызстандын билим берүү системасына жаңыдан баш баккан аккредитация ишке ашыра алат, б. а. өнүккөн өлкөлөрдү көргөн адам суктана турган абалга жеткирип, чөлгө көздүн жоосун алган шаарды (Дубайды) курууга өбөлгө түзгөн билимдин мазмунун дал ушул аккредитация аныктаган болсо, аны кыргыз жергесинде бардык илим-билимдин өнүгүүсү үчүн туура пайдалануу зарылдыгы турат. Ал билимге карата коюлган элдин коомдук-социалдык керектөөсүн аныктоодо өзүнүн милдетин туура түшүнүп, так аткаруусу үчүн мыйзам чегинде аткарчу иштерин изилдөө керек [5]. Ансыз өлкөнүн өнүгүү багытына шайкеш келүүчү, азыркы кризис учурдан алып чыга турган улуттук «кыртышка» ыңгайлашкан окутуунун концепциясы болбогондуктан, сырттан кабыл келген көп иштин бири катары кала берээри анык. Мамлекеттин кызыкчылыгы менен жарандарды бакубат жашоого үйрөтүү болгондуктан, аккредитацияда жетекчиликке ала турган жагдайлар — бардык окуу системасын талдоодон өткөрүүдө акча-каражат талап кылган кызыкчылыктардын кредиттик технология аркылуу аныктап, өлкөнүн буга кетирген кемчилтиктерин жана катачылыктарын оңдоо, окуу процессинде чечилчү педагогикалык багытта аткарылуучу иштердин толук мазмунун түзүү, буга чейин жүргүзүлгөн жумуштарда жетишкендиктерге таянып, окуу стандарттарына сунуштарды берүү, окуу пландарын иштеп чыгууда эл аралык ымалада маанилүү болгон окутуу ыкмаларын инновациялап колдонуу, ж. б. каралаары талашсыз. Бирок биз коомчулуктун алдына коюп, талкууга алган проблема өнүккөн өлкөлөрдө колдонулуп жүргөн маселени рынок системасында жаңыдан телчигип келаткан Кыргызстандын билим берүү системасынын миссиясын аныктоодо кыргыздын келечек мууну алган билимин өз тилинде кандай окутуу формалары менен өздөштүрүп, өз бири-бирине кайсы усулдар жана ыктарды пайдалануу аркылуу көйгөйдү жөнгө сала алганын билүү зарылдыгы турат [6, 12-б.].

Буга өзгөчө токтолуп жатканыбызга себеп бар. Кыргызстан агрардык өлкө болуп, элинин көбү айыл жеринде жашагандыктан, ошол жергиликтүү элдин кызыкчылыгын эске алып, ал чөйрөдөгүлөрдүн жашоосун жаштардын билими көтөрө алуусун жетектеген эл аралык байланышты ошол жерде жүргүзүп, окутуу жумуштарын инновациялап, калк

турмушун жакшыртуучу долбоорлорду түзүүгө үйрөтүүчү, ошол эле мезгилде илимдеги табылгалар менен технологиядагы жетишкендиктерди кыргыздын элет турмушуна ыңгайлаштырып колдонууга жөндөмдүү окуу планын, окуу программаларын тандоо аккредитациянын милдетине кирет. Стратегиялык маселелерден алганда билим берүүнүн бардык түрүн мындай коомдук-социалдык талаптарга ыңгайлаштыруу элетте туруп билим алууга умтулган инсанга багытталган окуу пландарын түзүү сапаттуу билим берүүнү көздөгөн проблеманы оңунан чечпейт. Ал толук ийгиликке жетиш үчүн маалымат берүүчү, баланы турмуштук көндүмдөргө даярдоочу тил инсанга түшүнүктүү болушу керек. Эгер маселеге ушул өңүттөн карай турган болсок, рынок мамилелеринин талаптарына ылайык окуучу же студент кардар катары жергиликтүү жагдайларды эсепке алган, элеттик жашоодо колдонууга мүмкүн болгон компетенцияларды сунуштоочу окуу программаларын аныктоо мониторинг учурунда аккредитациялык бейөкмөт уюмдардын вазыйпасы болсо, ар бир жарандын кыргыз айылдарында иш жүргүзүүсүн камсыздоо аккредитациялык иштердин сапаттуу аткарылышында көрүнөт [7, 15-б.].

Бул кыргыз тилин окуу предмети катары бардык окуу планына киргизип, анын окуу программасын иштеп чыгуудан чечилбейт. Жарандык коом керектөөчү социалдык талаптарды жөнгө салыш үчүн ар бир тармак колдонуучу кесиптик лексиканы реалдуу жашоо-турмуш талап кылган абалдан туруп мамлекеттик тилде үйрөтүү маселесин көтөрөт. Ысымын алып жүргөн элдин келечегин ойлогон жарандык коом жана мамлекеттик бийлик кыргыз тили өз жеринде “сүйлөп” туруусун камсыздоо аракетинде ар бир тармак, анда керектелүүчү адистик “тилди” үйрөтүү функциясы буга чейин чечилбей келсе, азыр өлкөдө жүрүп жаткан аккредитация маселеси муну жөнгө салат деп ишеним арта туралы.

Адабияттар

1. *Кыргыз Республикасынын Билим берүү жөнүндө мыйзамы.* — Бишкек, 2003. — 148-б.
2. *Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик тили жөнүндө мыйзамы. (Кыргыз жана орус тилдеринде)* — Бишкек, 2004. — 37-б.
3. *Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан 2012-жылы кабыл алынган даярдоо багыты 531000 филология болгон “Жогорку кесиптик билим берүү стандарты.* — Бишкек, 2012. — 28-б.
4. *Сборник государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования: под редакцией Ш. Дж. Джусенбаева.* — Бишкек, 2004. — Ч. 2—388 с.
5. *Акматав Б. М. Кыргыз тили жана адабияты багытындагы окуу стандарттарында компетенттүүлүктүн чагылдырылышы жана аны өркүндөтүү жолдору / Б. М. Акматав // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. 2014. — № 1. — 48–54-беттер*
6. *Биялиев К. А. Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин экинчи тил катары коммуникативдик багытта окутуу методикасынын негиздери: пед. илим. докт. дисс... авторефераты.* — Бишкек, 2008. — 45-б.
7. *Кенжешев К. Кыргыз адабиятын этнопедагогикалык негизде окутуунун эгемендүүлүктөн кийинки окуу стандартында орун алышы жана проблемалары / К. Д. Кенжешев // К. Карасаев атындагы БМУнун Жарчысы. — 2021. — № 1 (55). — 14–18-беттер.*